

Emlékezés Pauler Tivadarra (1816-1886), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Tivadar Pauler (1816-1886), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Pauler Tivadar jogász, egyetemi tanár, miniszter és a jogfilozófia jeles művelője Budán született 1816. április 9-én. Budapesten 1886. április 30-án hunyt el.

Pauler Tivadart a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése (az MTA összes osztályának tagválasztó nagygyűlése) 1845. november 22-én választotta levelező tagjává. Az MTA rendes tagja 1858. december 15-én lett. Igazgatósági taggá választására 1876. június 8-án került sor. Az MTA tiszteleti tagjának 1885. május 28-án választotta. 1880. november 22. és 1886. április 30. között, egészen haláláig a Magyar Tudományos Akadémia másodelnöke (alelnöke) volt.

Levelező taggá választását követően székfoglaló előadását „Az álladalom jogalapjáról” címmel 1846. május 18-án tartotta. Előadása a Magyar Tudományos Akadémia Évkönyveiben nyomtatásban is megjelent. Az MTA rendes tagjának történő választását követően székfoglaló előadását „Az elévülés észjogi alapja” címmel tartotta 1859. október 10-én. Székfoglaló előadásának teljes szövege még ugyanabban az évben, 1859-ben publikálásra került az Akadémiai Értesítőben.

Említést érdemel, hogy Pauler Tivadar Pauler Gyula (1841-1903), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának édesapja és Pauler Ákos (1876-1933) filozófus, az MTA rendes tagjának nagyapja volt.

Középiskolai tanulmányait kiváló eredménnyel a pesti királyi katolikus egyetemi főgimnáziumban végezte. A pesti egyetemen bölcsészetet és jogot tanult. Doktori diplomáját a jogtudományok köréből 1836-ban szerezte meg. Évekkel korábban, 1832-ben kapta meg bölcsészdoktori oklevelét.

1838 és 1847 között a zágrábi jogakadémián az észjog (Vernunftrecht) és a magyar közjog (ius publicum) rendes tanára volt. 1845-ben Zágráb vármegye táblabírájává választották. 1847-1848-ban, egy éven át a győri jogakadémia tanára volt.

1848-1849-ben a pesti egyetemen észjogot és magyar közjogot tanított. A forradalom és szabadságharc leverését követően, 1849 novemberében megvonták egyetemi tanári kinevezését. A venia legendi-t azonban nem vesztette el. Helyettes tanárként az általa már korábban oktatott tárgyakat, így az észjog és a magyar államjog köréből magyar nyelven továbbra is tarthatott előadásokat és joga volt vizsgáztatni is.

Említést érdemel, hogy Pauler Tivadar egyik alapító szerkesztője volt, Hunfalvy Pál, Reguly Antal, Szontagh Pál és Wenzel Gusztáv - a felsorolás nem teljes - mellett az 1850 és 1860 között megjelenő, magas színvonalat képviselő Új Magyar Muzeumnak. A folyóirat felelős szerkesztője Toldy (Schedel) Ferenc (1805-1875) volt.

1852-től 1872-ig a jogbölcséletet (Rechtsphilosophie) oktatott a pesti egyetemen. 1852 és 1871 között és 1875 és 1878 között a büntetőjogot adta elő nyilvános rendes tanárként.

Sikerrel munkálkodott a magyar tannyelv, pontosabban a magyar nyelven történő oktatás teljes körű elismerése érdekében. Nézetünk szerint ennek is volt köszönhető az, hogy a pesti egyetem jogtudományi kara az 1860–1861 és az 1865–1866-os tanévre dékánnak, a négy kar pedig az 1861–1862. tanévre az egyetem rektorának választotta.

1869-ben a Kúria legfőbb ítélőszéki osztályának bírója, 1870-ben pedig az első jogászyűlés elnöke lett.

1871-1886 között, a főváros I. kerületének mandátumával, kormánypárti programmal országgyűlési képviselő volt. Eötvös József 1871. február 2-án bekövetkezett halála után, Deák Ferenc ajánlására, Andrassy Gyula felkérésére elvállalta a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárcát. Másfél éven át, 1871. február 10-től 1872. szeptember 4-ig volt vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Jóval hosszabb ideig, 1872. szeptember 8-tól 1875. március 2-ig igazságügyi miniszter volt először Andrassy Gyula, majd Lónyay Menyhért, később Szlavy József és végül Bittó István kormányában.

Bittó István 1875. március 2-án történt lemondását követően Pauler Tivadar nem vállalt miniszteri szerepet Bittó István utódja, Wenckheim Béla kormányában. Ismét visszatért egyetemi katedrájára. 1876-ban az Országos Közoktatási Tanács elnöke lett. 1877-ben, másodszorra már nem vállalta el az egyetemi rektori tisztséget.

1878. június 30-án végleg megvált egyetemi katedrájától és 1878. június 30-án Tisza Kálmán kormányában igazságügyi tárcát kapott, ezt a pozíciót haláláig viselte.

Vallás- és közoktatásügyi miniszterségének ideje alatt, 1871-ben jött létre a fentebb már említett Országos Közoktatási Tanács. Egy évvel később, 1872-ben a fővárosi gyakorló gimnázium létesítésére került sor, amelynek a magas színvonalú középiskolai tanárképzés vonatkozásában volt nagy jelentősége. Szabályozta az egyetemi magántanári intézményt és foglalkozott az elemi és a középiskolák átfogó reformjával.

Pauler Tivadar Eötvös József (1813-1871) utódként a vallás- és közoktatási minisztérium élén a kolozsvári egyetem alapítására vonatkozó, 1870. május 11-én benyújtott 429. számú törvényjavaslatot (Törvényjavaslat Kolozsváron országos egyetem felállítása tárgyában) előbb alaposan tanulmányozni kívánta. A törvényjavaslatnak az országgyűlés által való tárgyalásához szükséges miniszteri hozzájárulást hónapokkal később, 1872 januárjában adta meg. A 12 paragrafusból álló törvényjavaslat, amelynek szövege csekély számú változtatással végül elfogadásra került, a kolozsvári egyetemet még 1872-ben tervezte megnyitni. A számos módosításra vonatkozó javaslat miatt azonban az egyetem létesítésének ügye hónapokon át függőben marad.

A hatályos jog alapján azonban lehetőség volt arra, hogy a miniszter, így a vallás- és közoktatási miniszter is, sürgősségi eljárással a királyhoz forduljon egyes törvények ideiglenes jóváhagyása érdekében. Fennállt ugyanis annak a (reális) veszélye, hogy a megválasztásra kerülő új országgyűlés nem foglalkozik a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvénytervezettel. Erre az eshetőségre tekintettel Pauler Tivadar magához az uralkodóhoz, I. Ferenc Józsefhez fordult. A király 1872. május 29-én – a törvényhozás utólagos jóváhagyásának - tegyük hozzá jogos - reményében elrendelte Kolozsváron egyetem felállítását és megnyitását.

Pauler Tivadar igazságügyi miniszterként irányította polgári törvénykönyv előkészületi munkálatai és módosította a polgári peres eljárások rendjét. Nevéhez fűződik az új végrehajtási törvény előkészítése is.

A magyar nemzeti érdekeket elkötelezett módon képviselte. Pauler Tivadar nevéhez fűződik az egyetemi autonómia visszaállítása, miáltal az oktatók, tanárok nem felsőbb helyről származó kinevezéssel kapták megbízásukat.

Pauler Tivadar két kötetben kiadott Büntetőjogtan című műve a kommentár és tankönyv funkcióját egyaránt betöltötte. Az elévüléssel (praescriptio) foglalkozó munkája, mely egyúttal a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává történt megválasztását követően tartott székfoglaló értekezése volt, eredeti gondolatokban gazdag, újszerű, ma is haszonnal olvasható tanulmány.

Pauler Tivadar korában széles körben ismert jogfilozófiai munkássága döntő módon járult hozzá a pozitívizmus meghonosodásához a hazai jogtudományban. Erdeme a kanti észjogi alapok összeegyeztetése a német történeti jogi iskola (Historische Rechtsschule) irányzatával, szemléletével. Ezzel jelentős mértékben hozzájárult a magyar jogi gondolkodás megújításához.

Pauler Tivadar főbb művei

Az észjogtudomány fejlődése s jelen állapota. In: Tudománytár (Új folyam) VI (1842); Bevezetés az észjogtanba. Pest, 1852.; Jog- és államtudományok encyclopaediája. Pest, 1871.; Észjogi előtan. Pest, 1873.; Büntetőjogtan I-II. kötet, Pest, 1873.; Emlékbeszéd Csatskó Imre lev. tag. fölött. Budapest, 1875.; Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, 1878. és A Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem története. I. Budapest, 1880.

Felhasznált források (irodalom)

Kautz Gyula: Emlékbeszéd Pauler Tivadar akadémiai másodelnök felett. Budapest, 1887.; Máté Sándor: Pauler Tivadar élete és művei. Budapest, 1887.; Schnierer Aladár: Emlékbeszéd Pauler Tivadar felett. Budapest, 1887.; Mann Miklós: Emlékezés Pauler Tivadarra. Köznevelés 1986.; Felkai László: Pauler Tivadar, a közoktatásügyi miniszter. Pedagógiai Szemle 1987.; Mann Miklós: Eötvös és Pauler. In: Mann Miklós: Kultúrpolitikusok a dualizmus korában. Budapest, 1993.; Pauler Tivadar: Életrajzom. (kiad., bevezetés, jegyzetek P. Miklós Tamás. Veszprém, 1996.; Hamza Gábor: Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről. Polgári Szemle 10 (2014) 360-363. old. és Szabadfalvi József: Cicero és a sztoikus természetjogi hagyomány. Debreceni Szemle 19 (2014) 141-152. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu